

МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ СУКУПНИМ ГРОШОВИМ ОБОРОТОМ

І.О. Плужников, канд. екон. наук, народний депутат України

Основною метою застосування методів управління сукупним грошовим оборотом є встановлення контрольних цифр мінімальних і максимальних меж приросту грошової маси. З цією метою слід розроблювати і регулярно використовувати економіко-математичні моделі функцій попиту і пропозиції грошей, що дозволяє оцінити як нормативну, оптимально необхідну на даному моменті ємність сукупного грошового обороту, так і потенційну пропозицію грошей залежно від встановлених прогнозних показників. Виходячи із задач управління платоспроможним попитом, Національний банк України може встановлювати цільові орієнтири приросту грошової маси в обігу.

Особливістю встановлення цільових орієнтирів приросту грошової маси є та обставина, що показники лімітів з обсягу випуску готівкових грошей в обіг не встановлюються. Для кожного конкретного комерційного банку Національний банк може визначати коефіцієнт якості в загальному обсязі всієї грошової маси або в найбільш ліквідній її частині залежно від ліміту оборотної маси конкретного банку і традиційної структури платіжного обороту в регіоні, де він розташований. При цьому слід також враховувати віддаленість від територіального відділення Національного банку або іншої кредитної установи, із коштів якої поповнюється касова готівка. Одночасно припускається вільний рух готівкових грошових коштів і коштів на розрахункових резервно-кореспондентських рахунках комерційних банків у Національному банку, а також на рахунках клієнтів, відкритих у кредитних установах другого рівня.

Однією з найбільш важливих задач Національного банку є дотримання цільового орієнтиру приросту грошової маси (таргетування), який має встановлюватися виходячи із поточного стану ринкової кон'юнктури і перспектив економічного розвитку, у тому числі рівня інфляції. Цільовий орієнтир приросту грошової маси визначається на контрольний строк, наприклад, на рік вперед, але може корегуватися протягом планового періоду. Доцільно, щоб при встановленні цільового орієнтиру Національний банк керувався, насамперед, такими показниками, як: прогнозований ріст валового національного продукту у реальному вираженні; відношення номінальної величини річного ВВП до середньорічної величини грошової маси; максимально припустимий рівень росту цін в прогнозованому періоді.

Розміри грошової маси повинні знаходитися в прямій залежності від здійснюваної Національним банком грошово-кредитної політики і, в той же час, мають бути тісно пов'язані із загальною зміною економічної кон'юнктури в країні.

Для вивчення грошового обороту в Україні в рамках концепції “функціональних фінансів”^{*} доцільно використати практику визначення фактичної і необхідної кількості грошей в обігу, а також якісну оцінку грошової маси шляхом розрахунків грошових агрегатів, які включають у себе крім готівкових грошей, все різноманіття платіжних коштів. Агрегування грошової маси можна здійснювати за допомогою побудування контрольних грошових агрегатів, які характеризують її обсяг і структуру за ознакою нейтральності.

Відомо, що грошовий агрегат $M0$ складається з готівкових грошей на руках у населення, а також в касах юридичних осіб, в тому числі комерційних банків. Окрім $M0$, який входить до складу $M1$, основним елементом останнього є залишки коштів підприємств, орендарів, кооператорів, громадських та інших організацій, а також населення на поточних і розрахункових рахунках, тобто всі депозити до запитання. Для розрахунку показника $M2$ використовуються всі компоненти $M1$, а також депозити фізичних та юридичних осіб із змішаним режимом функціонування. Агрегат $M2$ у купі з сумою коротко-, середньо- і довгострокових депозитів юридичних осіб і строкових вкладів населення складають грошовий агрегат $M3$. До показника $M4$, окрім $M3$, включаються кошти, вкладені в цінні папери. Таким чином, кожний наступний грошовий агрегат включає в себе елементи попереднього, є носієм більшої маси грошей, і більш нейтральний, ніж попередній.

Рівень нейтральності окремих компонентів грошової маси визначається їхньою неспроможністю швидкого перетворення в загальноприйняті кошти обігу і платежу. Так, готівкові гроші та чекові рахунки являють собою найменш нейтральні активи, які можуть мати фізична або юридична особа. При цьому дані активи самі виконують функцію засобу обігу та засобу платежу, оскільки вони широко застосовуються як розрахункові та платіжні кошти при покупках або при сплаті боргів.

Найменш нейтральну частину грошової маси в розвинутих країнах світу може характеризувати показник $M1$, який за рівнем нейтральності майже не відрізняється від $M0$, оскільки відбувається вільне перетікання окремих компонентів $M1$ до $M0$ і навпаки.

У практиці вітчизняного грошового обігу між показниками $M0$ і $M1$ існує великий розрив за рівнем нейтральності. Це пов'язано з тим, що загальноприйнятим засобом обігу і платежу, який має матеріальну форму, в нашій країні через нерозвиненість електронного грошового обігу є головним чином готівкові гроші. У той же час режим використання коштів юридичних осіб на поточних і розрахункових рахунках обмежений негнучкими формами розрахунків. Існуючі обмеження щодо застосування чекової форми розрахунків та негнучкість інших інструментів платіжного обороту викликає прагнення комерційних структур максимізувати свою готівку як шляхом гранично можливого розширення обсягів безготівкових залишків на власних розрахункових рахунках, які можна трансформувати у готівкові гроші, так і

формального заниження виручки від реалізації товарів та послуг і переведення її в “тінь”. У такому разі невраховані суми готівкових грошей, так звані “чорні каси”, використовуються в комерційному обороті для здійснення негайних витрат.

У процесі діяльності комерційних банків відбувається трансформація найменш нейтральних грошових агрегатів в більш нейтральні. Цей процес і є об’єктом регулювання з боку Національного банку. Для оцінки стану і управління сукупним грошовим оборотом може бути використаний досвід застосування методів факторного аналізу, які засновані на функціональній залежності агрегатів грошової маси від певних макроекономічних показників. Математично кількість грошей, необхідну для обігу, можна виразити наступною системою рівнянь:

$$N_d = f(X_1, X_2, X_3, \dots, X_n) - \text{функція попиту на гроші};$$

$$N_s = f(Y_1, Y_2, Y_3, \dots, Y_n) - \text{функція пропозиції грошей};$$

$$N_d = N_s - \text{умова рівноваги грошового ринку},$$

де N_d – сукупний попит на гроші;

N_s – загальна пропозиція грошей;

X_1, X_2, \dots, X_n – змінні чинники, які визначають попит на гроші;

Y_1, Y_2, \dots, Y_n – змінні чинники, котрі визначають пропозицію грошей.

Точка рівноваги в цій системі являє собою перетинання функцій попиту та пропозиції і досягається за умови відповідності пропозиції попиту на гроші. Задача полягає у підборі вказаних чинників ($X_{1\dots n}$ і $Y_{1\dots n}$), виявленні попиту і пропозиції на грошовому ринку, поточному визначенні і прогнозуванні якісних і кількісних параметрів рівноваги грошового ринку.

Прогноз подібних моделей математично виражається у вигляді рівнянь регресії, коефіцієнти (k) яких якісно визначають, як зміни кожної незалежної змінної тягнуть за собою модифікацію структури та обсягу всієї грошової маси. Наприклад, рівняння регресії, яке характеризує величину попиту на готівкові гроші, має наступний вигляд:

$$M0 = X_1/k_1 + X_2/k_2 + \dots + X_n/k_n.$$

Набір використаних чинників може змінюватися відповідно до конкретних задач грошово-кредитної політики.

Потреба господарського обороту в грошових коштах визначається попитом з боку фізичних та юридичних осіб, в тому числі комерційних банків. Попит на грошову масу об’єктивно залежить від таких основних чинників, як:

- 1 показник, що характеризує обсяг створеної вартості – X_1 (валовий суспільний продукт, національний доход);
- 2 рівень цін в країні – X_2 ;
- 3 процентна ставка за депозитами та цінними паперами – X_3 ;
- 4 швидкість обігу грошей (або оборотність товарів та послуг, від якої вона залежить) – X_4 ;

- 5 показники продуктивності праці, ефективності, інтенсифікації тощо – X_5 ;
- 6 рівень кредитних, валютних та господарських ризиків X_6 . Слід сказати, що є й інші, але менш важливі чинники впливу на утворення попиту на гроші.

За результатами аналізу кон'юнктури грошового ринку в цілому крива попиту на гроші у всьому національному господарстві може бути отримана шляхом агрегування кривих попиту на гроші окремих економічних суб'єктів або певних секторів грошового ринку. Так, функція попиту на грошовому ринку є агрегатною функцією попиту на власне гроші (засіб обігу і платежу), попиту на гроші як позичковий капітал, попиту на грошові аналоги, наприклад, цінні папери тощо.

Сукупний обсяг всіх компонентів грошової маси в економічному просторі, тобто фактична ємність грошового обігу, характеризується пропозицією грошей, яка складається під впливом наступних основних чинників:

- 1 рівня грошових доходів населення (Y_1);
- 2 дефіциту Державного бюджету (Y_2);
- 3 обсягу реальних кредитних ресурсів (Y_3);
- 4 обсягу коштів на резервних рахунках Національного банку (Y_4);
- 5 сукупності деяких інституційних чинників (Y_5), а саме структури банківської системи, співвідношення готівкового та безготівкового обороту, ступеня автоматизації банківської справи тощо);
- 6 певної сукупності зовнішніх чинників (Y_6), до яких включаються питома вага імпорту у валовому суспільному продукті та інші чинники, дія яких пов'язана із диспропорціями економічного розвитку.

Таким чином, з одного боку, потреба господарського обороту в грошах формується на основі грошових надходжень і платежів фізичних та юридичних осіб в процесі створення валового суспільного продукту, з іншого – її задоволення відбувається за допомогою кредитно-грошової емісії.

Загальновідомо, що в нормальній практиці в усьому світі застосовуються різні математичні і статистичні методи, які центральний банк може використовувати при аналізі структури і динаміки грошової маси: порівняння динамічних рядів грошових агрегатів і макроекономічних показників, які впливають на їхній обсяг і структуру; виявлення коефіцієнтів еластичності; кореляційний і факторний регресійний аналіз. Усі ці методи доцільно використовувати і в процесі аналізу грошового обігу в Україні.

Список літератури

36. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III (в редакції від 27.03.2001) // www.rada.kiev.ua.
37. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV (в редакції від 27.02.2004) // www.rada.kiev.ua.
38. Геець В.М. Економічна динаміка та монетарна політика // Стратегія монетарної політики: проблеми вибору та застосування: Матеріали науково-практичної конференції 25-26 квітня 2002 року. – К.: НБУ, Ін-т екон. прогнозування НАН України, 2002. – 269 с.

39. Деньги, кредит, банки: Учебник / Под ред. О.И. Лаврушина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 464 с.
40. Долан Е.Дж., Кэмпбелл К.Д., Кэмпбелл Р.Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика. – СПб.: “Санкт-Петербург Оркестр”, 1994.
41. Мишкін Ф.С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків: Пер. з англ. С. Панчишина, Г. Стеблій, А. Стасишина. – К.: Основи, 1998. – 963 с.
42. Мікроекономіка і макроекономіка: Підруч. для студентів екон. спец. закл. освіти: У 2 ч. / С. Будаговська, О. Кілієвич, І. Луніна та ін. / За заг. ред. С. Будаговської. – К.: Основи, 1998. – 518 с.
43. Мікроекономіка і макроекономіка: Підруч. для студентів екон. спец. закл. освіти: У 2 ч. / С. Будаговська, О. Кілієвич, І. Луніна та ін. / За заг. ред. С. Будаговської. – К.: Основи, 1998. – 518 с.
44. Міщенко В.І., Шаповалов А.В., Салтинський В.В., Вядрова І.М. Реорганізація та реструктуризація комерційних банків: Навч. посібник. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2002. – 216 с.
45. Плужников І.О. Теоретичні аспекти застосування до трансформації банківської сфери концепції “функціональних фінансів” // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 9. – С. 135-143.
46. Фінансово-банківська система України у європейському вимірі: Зб. ст. – К.: Вид. дім “Козаки”, 2002. – 224 с.
47. Abba P.L. “Functional Finance and Federal Debt”, Social Research 10 (February 1943): 38-51.
48. Clower R.W. Monetary Theory. – Н., 1969. – 487 p.
49. Hansen A.H. Strategic Management. Monetary Theory // www.americaslibrary.gov.

Плужников, І.О. Цілі та пріоритети стратегії інтеграції банківської системи України у світовий фінансовий простір [Текст] / І.О. Плужников // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник тез доповідей VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (25-26 листопада 2004 р., м. Суми). - Суми: УАБС НБУ, 2004. - С. 45-47.